

ศึกษาวิเคราะห์ปณาดิบัติที่ปรากฏในคัมภีร์ใบลานล้านนาเรื่อง ตำนานหอยไห้
ฉบับวัดท่าเตื่อ ตำบลสันผีเสื้อ อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่
STUDY OF KILLING IN LANA PALM-LEAF SCRIPTURE AS LEGEND OF HOIHAI,
WAT THADUER, SANPHISUEA SUB-DISTRICT, MUANG DISTRICT,
CHANG MAI PROVINCE

พระเกียรติศักดิ์ กิตติวาทโน (หลวงอิน)*

Phra Kaerdtisak Kitiwathana (Luangain)

Corresponding Author E-mail: m.0931871916@gmail.com

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ 1) เพื่อศึกษาหลักปณาดิบัติในพุทธปรัชญาเถรวาท 2) เพื่อศึกษาปณาดิบัติ ที่ปรากฏในคัมภีร์ใบลานล้านนา เรื่องตำนานหอยไห้ ฉบับวัดท่าเตื่อ ตำบลสันผีเสื้อ อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ 3) เพื่อวิเคราะห์และเปรียบเทียบปณาดิบัติ ในพุทธปรัชญาเถรวาทกับคัมภีร์ใบลานล้านนา เรื่องตำนานหอยไห้ ฉบับวัดท่าเตื่อ ตำบลสันผีเสื้อ อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่เป็นการวิจัยเชิงเอกสาร ใช้การวิเคราะห์แล้วเขียนบรรยายเชิงพรรณนา

ผลการวิจัยพบว่า

การปณาดิบัติ คือ การทำร้ายชีวิตสัตว์ให้ตาย ตามองค์ประกอบของปณาดิบัติทั้ง 5 ประการ เป็นตัววัดในการกระทำผิด คือสัตว์นั้นมีชีวิต รู้ยู่ว่าสัตว์นั้นมีชีวิตมีเจตนาที่จะฆ่า มีความเพียรที่จะเข้าไปฆ่าและสัตว์เหล่านั้นตายด้วยความเพียรพยายามในการฆ่าให้ตาย

ในคัมภีร์ใบลานล้านนา เรื่องหอยไห้ เป็นคัมภีร์นอกนิบาต สร้างขึ้นด้วยการจารลงบนใบลานด้วยอักษรธรรมล้านนา เพื่อใช้ในการเผยแผ่อบรมสั่งสอนพุทธศาสนิกชน ให้รู้จักการรักษาศีลข้อปณาดิบัติ โดยเอาเรื่องของ การใช้ชีวิตประจำวันมาแต่งให้เป็นนิทานชาดกเพื่อความเข้าใจที่ง่ายขึ้นและมองเห็นได้ชัดเจนขึ้น

ปณาดิบัติในพุทธปรัชญาเถรวาทกับคัมภีร์ใบลานล้านนานั้น มีสอดคล้องเหมือนกัน คือ เป็นหลักแห่งการปฏิบัติให้สรรพสัตว์ที่อาศัยบนโลกไม่การเบียดเบียนและทำร้ายกัน ผู้ประพฤติดิฆฆ่าสัตว์ มีใจทารุณโหดร้ายเมื่อตายไปจากโลกนี้แล้วย่อมตกสู่อบายภูมิ ทุกคติ วินิบาต นรก และเมื่อได้เกิดเป็นมนุษย์บุคคลนั้นจะเป็นผู้มีอายุสั้น

คำสำคัญ: ปณาดิบัติ, คัมภีร์ใบลาน, หอยไห้

ABSTRACT

The objectives of this research were: 1) to study the principles of killing in Theravada Buddhist philosophy; 2) to study killing in Lanna palm-leaf scripture as the legend of Hoihai, Wat Thaduea version, Sanphisuea sub-district, Muang district, Chiang Mai province; 3) to analyze and compare killing in Theravada Buddhist philosophy and Lanna scripture as legend of Hoihai, Wat Thaduea version, Sanphisuea sub-district, Muang district, Chiang Mai province. The research was documentary research with analysis and descriptive presentation.

* หลักสูตรศาสนศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตล้านนา

The results of this research found that:

Killing means to injure animal to death according to the 5 elements of killing as the measure of wrong doing, namely, the animal was alive, knowing that animals was alive, having intent to kill, 4. having perseverance to go kill and the animal died in painstaking that effort to kill.

This palm-leaf scripture was pagan scripture created by engraving on palm leaves with Lanna Dhamma alphabets for use in propagation and giving guidance to the Buddhists to know how to observe the precept of killing by taking story of daily life to compose it into the jataka tale for easier understanding and clearer vision.

Killing in Theravada Buddhist philosophy and palm-leaf scripture had the same meaning as principle of practice in creating peace for all beings living on the planet without harassing and hurting one another. The person committing act of killing animal with cruel mind after passing away from this world would fall into state of misery and when he was born as a human again, he would be short-lived.

Keywords: Killing, Palm-leaf scripture, Hoihai

บทนำ

ด้วยความเจริญของพระพุทธศาสนาในดินแดนล้านนา พระสงฆ์ที่ได้ศึกษาพระพุทธศาสนาจากพระไตรปิฎกได้ร่วมกับปราชญ์ ผู้เชี่ยวชาญพระพุทธศาสนาบันทึกและถ่ายทอดออกมาเป็นวรรณกรรมอันล้ำค่า (อุดมรุ่งเรืองศรี, 2528, น. 113) จึงก่อให้เกิดเป็นวรรณกรรมต่าง ๆ ทางพระพุทธศาสนา โดยการปะทะสังสรรค์ระหว่างความเชื่อในทางพระพุทธศาสนาและจารีตประเพณี ตลอดจนถึงพิธีกรรมต่าง ๆ ล้วนได้รับอิทธิพลมาจากพระพุทธศาสนาที่มีต่อการสร้างผลงานด้านวรรณกรรมต่าง ๆ ของล้านนา ที่ได้จัดบันทึกลงบนใบลาน ใบลานจึงเป็นเอกสารที่บันทึกเหตุการณ์และเรื่องราวต่าง ๆ ตลอดจนถึงหลักธรรมและคำสอนเรื่องราวทางพระพุทธศาสนา (พระรัตนปัญญาเถระ, 2501, น. 69) ที่ใช้สั่งสอนพุทธศาสนิกชน ในฐานะที่เป็นส่วนประกอบของระบบวัฒนธรรมในสังคมมนุษย์ ที่สะท้อนให้เห็นถึงความเจริญก้าวหน้าทางด้านวัฒนธรรมและนามธรรมที่บรรพบุรุษ

ได้คิดค้นและสร้างสรรค์ขึ้นมา เพื่อให้เกิดประโยชน์ต่อการดำรงชีวิตและกระบวนการพัฒนาในด้านต่าง ๆ ซึ่งในทางภาคเหนือของประเทศไทยนั้น ยังมีวัฒนธรรมและวรรณกรรมเฉพาะตัว ที่ส่งผลให้เกิดพัฒนาการทางวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องด้านต่าง ๆ (พระชยานันท์, พระปลัดนฤดล กิตติภทฺโท, วรปรัชญ์ คำพงษ์, จิตติพร สะสม, และ อรพินท์ อินวงศ์, 2562, น.128) ทว่าภูมิภาคนี้ยังกว้างขวาง หากแต่ความมั่งคั่งทางคัมภีร์ใบลานยังคงได้รับการค้นคว้าวิจัยน้อยมากเนื่องจากขาดการเข้าถึง แม้ว่าแหล่งข้อมูลปฐมภูมิมีอยู่อย่างมากมายก็ตาม นอกจากคัมภีร์ใบลานในท้องถิ่นที่เกี่ยวข้องกับประเพณีทางพุทธศาสนา นิภายเถรวาท คัมภีร์ใบลานส่วนมากเป็นคัมภีร์นอกนิบาต ซึ่งประกอบด้วยวรรณกรรมที่ใช้พรรณนาโวหารโดยเฉพาะชาดก ซึ่งเชื่อว่าโดยมากมีต้นกำเนิดมาจากประเพณีพื้นถิ่นของภูมิภาคเอเชียอาคเนย์

ในภาวะปัจจุบันนี้ได้มีการวิวัฒนาการเปลี่ยนแปลงไปแบบมากมาย ด้วยเหตุและ

ปัจจัยต่าง ๆ ทางด้านของสภาพสิ่งแวดล้อมของภายในประเทศ ที่มีแหล่งทรัพยากรทางอาหารลดน้อยลงไป ตามสถิติและแผนภูมิการฆ่าสัตว์ทั่วโลก : ปี 2022 โดยรวมแล้ว จำนวนโค ไก่ สุกร และแกะที่ถูกฆ่าในปี ค.ศ. 2020 อยู่ที่ 73,162,794,213 ตัว เพิ่มขึ้น 2.8% จากปี ค.ศ. 2018 ซึ่งอยู่ที่ 71,145,623,131 ตัว แต่ลดลง 2% จากปี 2019 ซึ่งอยู่ที่ 74,669,379,926 ตัวและ ในช่วงปี ค.ศ. 2018-2020 ประชากรโลกมีการเพิ่มขึ้น คิดเป็น 2.13% (Orzechowski, 2022) อันสืบเนื่องมาจากประชากรที่เพิ่มมากขึ้นในยุคปัจจุบัน ประกอบกับด้วยความที่มนุษย์ขาดการศึกษาในทางด้านของศีลธรรมจริยธรรม และการประพฤติปฏิบัติธรรม จึงก่อให้เกิดการขาดจิตสำนึกที่ตึกลงเป็นคนเห็นแก่ตัวมากขึ้นและมีการเอารัดเอาเปรียบกันในการทำมาหากิน และมีการเบียดเบียนชีวิตกันและกันโดยไม่คำนึงถึงความถูกต้องทางกฎหมาย บ้านเมืองและทางด้านของศีลธรรมจริยธรรมอันเริ่มมาจากปัญหาของทางเศรษฐกิจที่เป็นตัวแปร ตลอดถึงปัญหาของครอบครัว ที่มีรายได้ตกต่ำ ลดน้อยลงไป ตลอดถึงปัญหาเสพติด ที่รุนแรงและปัญหาต่าง ๆ ที่เป็นปัญหาอยู่ทุกวันนี้ จึงเป็นสาเหตุก่อให้เกิดการทำปาณาติบาต ในการพรากชีวิตและเบียดเบียนกัน อันเป็นสิ่งที่ทุกชีวิตไม่พึงประสงค์ตามหลักแห่งศีลธรรมข้อแรก คือ ปาณาติบาต ในพระพุทธศาสนานั้น หมายถึง การฆ่าสัตว์ หรือการงดเว้นจากการเบียดเบียนชีวิตมนุษย์และสัตว์ โดยควรมีเมตตากรุณาต่อกัน (ณรงค์ เส็งประชา, 2541, น. 119) เพราะทุกชีวิตต่างก็อยากมีชีวิตอยู่ ไม่อยากตาย รักสุขเกลียดทุกข์ และในเมื่อทุกชีวิตต่างก็อยากมีชีวิตอยู่

ไม่อยากตาย ต่างก็รักสุข เกลียดทุกข์ เราจึงควรตั้งเมตตาจิตในสัตว์อื่นชีวิตอื่นให้เสมอตน ไม่กระทำการใด ๆ ที่เป็นการเบียดเบียนกันและกัน ที่จะส่งผลให้เป็นวิบากกรรมสืบเนื่องชีวิตของเราตั้งแต่เกิดจนกระทั่งตาย เป็นการเคลื่อนย้ายจากภพหนึ่งแล้วไปยังอีกภพหนึ่งตามผลที่สัตว์เหล่านั้นได้กระทำไว้มิว่าจะเป็นบุญหรือเป็นบาป

คัมภีร์โบลานล้านนาเรื่องตำนานหอยไห้ฉบับวัดท่าเตื่อ ตำบลสันผีเสื้อ อำเภอเมืองจังหวัดเชียงใหม่ เป็นหนังสือโบราณประเภทหนึ่ง ซึ่งได้จารอักษรตัวธรรมล้านนาลงบนใบของต้นลาน เนื่องด้วยโบลานมีคุณสมบัติที่สามารถใช้จารหนังสือได้อย่างรวดเร็ว ทั้งมีน้ำหนักเบา และบาง สามารถนำติดตัวเคลื่อนที่ได้สะดวก ทนทาน มีอายุยาวนานมากกว่า 100 ปี (กองแก้ว วีระประจักษ์, 2530, น. 33) โดยจะนำเอาโบลานมาจากต้นลาน แล้วมาผ่านกรรมวิธีต่าง ๆ จนสามารถจดบันทึกตามขนาดความกว้างประมาณ 5-6 เซนติเมตร ส่วนความยาวของโบลานนั้นมีความยาวประมาณ 20-50 เซนติเมตร แล้วแต่ผู้จารจะทำขึ้น เหตุที่เรียกว่าคัมภีร์โบลานนั้นก็เพราะว่าเนื้อเรื่องที่บันทึกจารลงบนโบลานส่วนใหญ่เป็นพระธรรมคำสั่งสอนในทางพระพุทธศาสนา และด้วยเหตุที่พระธรรมเป็นสิ่งที่สำคัญอันสูงสุดของพระพุทธศาสนา เมื่อบันทึกจดจารลงบนโบลาน และใช้ในการเทศน์สอนอบรมผู้คน จึงทำให้คัมภีร์โบลานมีความสำคัญและศักดิ์สิทธิ์ ดังเช่น คัมภีร์โบลานล้านนาเรื่องตำนานหอยไห้ เป็นคัมภีร์ที่ใช้สั่งสอนมิให้กระทำความผิดศีลข้อปาณาติบาต โดยเนื้อหาในคัมภีร์ได้แบ่งออกเป็น 3 ช่วงด้วยกัน ในช่วงแรกของคัมภีร์ เป็นข้อความ

เบื้องต้นที่ได้กล่าวปรารภถึงในสมัยของพระพุทธเจ้าวิปัสสี ได้ตรัสรู้และสั่งสอนมวลมนุษย์ ส่วนในช่วงกลางของคัมภีร์ เป็นการอธิบายถึงเรื่องราวเหตุการณ์ต่าง ๆ ของครอบครัวเศรษฐีสองผิวเมีย และเรื่องราวของหอย ตลอดจนผลบุญกรรมของพระโพธิสัตว์นกกอกและสุนัข อันเกิดมาจากการกระทำอกุศลกรรม และในช่วงท้ายคัมภีร์ เป็นการกล่าวถึงอานิสงค์แห่งการให้ทานและเจริญเมตตาภาวนา ใช้อบรมสั่งสอนเหล่าพุทธศาสนิกชนเห็นถึงโทษหรือผลกรรมแห่งการกระทำผิดหลักของศีลข้อปาณาติบาต เพราะว่าเป็นเรื่องที่สามารถมองเห็นและเข้าใจได้ง่ายอันมาจากการใช้ชีวิตประจำวันของผู้คนทั่วไป

บทความวิจัยนี้ จะนำเสนอผลการศึกษาเรื่องของหลักปาณาติบาตในพุทธปรัชญาเถรวาท รวมทั้งศึกษาหลักปาณาติบาต ที่ปรากฏในคัมภีร์ไบลานล้านนา เรื่องตำนานหอยให้ฉบับวัดท่าเตื่อ ตำบลสันผีเสื้อ อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ มีความเป็นมาอย่างไร มีสอดคล้องกับหลักปาณาติบาตในพุทธปรัชญาเถรวาทอย่างไร และวิเคราะห์เปรียบเทียบปาณาติบาต ระหว่างในพุทธปรัชญาเถรวาทกับคัมภีร์ไบลานล้านนา เรื่องตำนานหอยให้ฉบับวัดท่าเตื่อ ตำบลสันผีเสื้อ อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ ในความเหมือนหรือแตกต่างกันอย่างไร เพื่อจะได้นำไปพัฒนาตนเองและสังคมสืบไป

วัตถุประสงค์

1. เพื่อศึกษาหลักปาณาติบาตในพุทธปรัชญาเถรวาท

2. เพื่อศึกษาปาณาติบาต ที่ปรากฏในคัมภีร์ไบลานล้านนา เรื่องตำนานหอยให้ ฉบับวัดท่าเตื่อ ตำบลสันผีเสื้อ อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่

3. เพื่อวิเคราะห์และเปรียบเทียบปาณาติบาต ในพุทธปรัชญาเถรวาทกับคัมภีร์ไบลานล้านนา เรื่องตำนานหอยให้ ฉบับวัดท่าเตื่อ ตำบลสันผีเสื้อ อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงเอกสาร (Documentary Research) ซึ่งได้ กำหนดวิธีการวิจัยมีดังนี้

1. ขอบเขตของการวิจัย ผู้วิจัยได้กำหนดขอบเขตในการวิจัย

1.1 การศึกษาเอกสารปฐมภูมิ

1) พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พุทธศักราช 2539

2) คัมภีร์ไบลานล้านนา เรื่องตำนานหอยให้ ฉบับวัดท่าเตื่อ ตำบลสันผีเสื้อ อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่

1.2 การศึกษาเอกสารทุติยภูมิ

1) เอกสารประเภทตำราและวิชาการ

2) รายงานการวิจัย วิทยานิพนธ์ และสารนิพนธ์ที่เกี่ยวข้อง

3) บทความทางวิชาการจากนิตยสาร และบทความวิชาการจากสื่ออิเล็กทรอนิกส์อินเทอร์เน็ต

2. การเก็บรวบรวมข้อมูล มีขั้นตอนดังนี้

1) รวบรวมข้อมูลจากเอกสารชั้นปฐมภูมิ (Primary Literature) จากพระไตรปิฎก

ภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
พุทธศักราช 2539 เกี่ยวข้องกับหลัก
ปาณาติบาต

2) รวบรวมข้อมูลจากเอกสารชั้น
ทุติยภูมิ (Secondary Literature) จากอรรถ
กถาฎีกา อนุฎีกา ปกรณ์วิเสส ตำรา เอกสาร
งานวิจัย บทความที่เกี่ยวข้องกับหลัก
ปาณาติบาต

3) รวบรวมข้อมูลจากเอกสารชั้น
ทุติยภูมิ จากตำรา ไบลานล้านนา เอกสาร
งานวิจัย บทความที่เกี่ยวข้องกับหลัก
ปาณาติบาต

3. การวิเคราะห์ข้อมูล

ทำการศึกษา วิเคราะห์ สังเคราะห์ และ
ประมวลผลเปรียบเทียบในเนื้อหา
ปาณาติบาตในพุทธปรัชญาเถรวาทกับคัมภีร์
ไบลานล้านนาในตำนานหอยไห้ ในประเด็น
ของกระบวนการ องค์ประกอบปาณาติบาต
ประเภท การวินิจฉัยโทษของปาณาติบาต และ
อานิสงส์ของการรักษาศีลข้อสอดคล้องกับ
วัตถุประสงค์ของการวิจัยที่กำหนดไว้ โดย
นำมาเรียบเรียง จัดเกล้า แกะไขเนื้อหาให้มี
สมบูรณ์จากนั้นนำมาเขียนรายงานการวิจัยให้
สมบูรณ์ในรูปแบบพรรณนาโวหาร

สรุปผลการวิจัย

จากผลการศึกษาวิจัย สามารถสรุป
ประเด็นต่าง ๆ ได้ดังนี้

1. หลักปาณาติบาตในพุทธปรัชญาเถรวาท คือ การประทุษร้ายต่อชีวิตและร่างกาย
โดยการทำลายเบียดเบียนชีวิตสัตว์อื่นให้
เดือดร้อนบาดเจ็บจนถึงแก่ความตาย โดย
เจตนา ซึ่งเป็นการกระทำด้วยตนเองหรือใช้ให้
ผู้อื่นกระทำก็ตาม ในการฆ่าสัตว์ที่มีชีวิตนั้น

ด้วยวิธีการใดวิธีการหนึ่งหรือทางใดทางหนึ่ง
คือ ในทางกายก็ดีทางวาจาก็ดี หรือทั้งทางกาย
และวาจาก็ดี แล้วจนทำให้สัตว์นั้นต้องตายลง
ไปด้วยการกระทำนั้น ๆ หากการกระทำ
ปาณาติบาตนั้น ประกอบด้วยเจตนาในการฆ่า
สัตว์อันมีอกุศลมูล อันได้แก่ ความโลภ ความ
โกรธ และความหลง ย่อมจะนำไปสู่ความทุกข์
โดยผู้ที่กระทำได้ชื่อว่าเป็นการฆ่าสัตว์ เป็นการ
ทำปาณาติบาต และต้องรับผลของวิบากกรรม
คือ จะทำให้ผู้ทำเมื่อตายไปก็จะตกลงไปสู่ทุคติ
ภูมิ เมื่อกลับมาเกิดเป็นมนุษย์แล้ว มักมีจะทำ
ให้ปัญหาด้านของสุขภาพ เป็นคนไข้โรค มีโรค
เรื้อรัง รักษาไม่หาย รักษายุ่งยากมีอุบัติเหตุ
บ่อย ๆ อาจมี อุบัติกรรม คือ กรรมที่มาตัด
รอน ทำให้ตายก่อนอายุขัย อาจพิกลพิการ มี
ปัญหาร่างกายไม่สมบูรณ์ ไม่สมบูรณ์ประกอบ
อุปนิสัย มีปมด้อยด้านสังขาร กำพร้าพ่อแม่
คนใกล้ตัวโดนฆ่า อายุสั้น ตายอย่างทรมาน
ตายแบบเดียวกับที่ได้ลงมือฆ่าและไปทรมาน
สัตว์ไว้ในภพก่อน ๆ ที่เคยกระทำมา

2. ปาณาติบาตที่ปรากฏในคัมภีร์ไบลาน
ล้านนา ภาษาล้านนาเป็นภาษาถิ่นที่ใช้กันใน
ภาคเหนือของประเทศไทย มีเอกลักษณ์ทั้ง
ภาษาพูดและภาษาเขียน เรียก “ตัวเมือง” ใช้
แพร่หลายในอดีต ทั้งเป็นภาษาราชการ และ
ใช้จารลงบนคัมภีร์ใช้ในการจดบันทึกเรื่องราว
ต่าง ๆ และคัมภีร์ไบลาน ยังเป็นเอกสารที่
บันทึกเหตุการณ์และเรื่องราวต่าง ๆ ในทาง
โลกและทางธรรม ซึ่งจะพบมากเป็นเรื่องราว
และหลักธรรมคำสอนของพระพุทธศาสนา
เมื่อใช้ไบลานเขียนออกมาตามแบบอักษร
ธรรมของล้านนาจะอ่านออกเสียงคัมภีร์ ว่า
กัมพิร์ (กำปี) (มูลนิธิสารานุกรมวัฒนธรรมไทย
, 2542, น.224) ทั้งนี้คัมภีร์ไบลานที่เก่าที่สุด

ในล้านนา เท่าที่สำรวจพบในปัจจุบัน มีอายุ 546 ปี อยู่ที่วัดไหล่หิน จังหวัดลำปาง จารด้วยอักษรธรรมล้านนา พ.ศ. 2014 สมัยพระเจ้าติโลกราช (พระมหาประเสริฐ ภูทกจาโร (ยาดำนาน), 2561, น.21) จะเห็นได้ว่าคัมภีร์ใบลานล้านนา อันเป็นภูมิปัญญาของบรรพบุรุษได้ใช้สติปัญญา ความอดทนในการจารเพื่อใช้ในการอบรมสั่งสอนผู้ที่สนใจในการเข้าวัดฟังธรรม นับได้ว่าเป็นของอันศักดิ์อย่างหนึ่งเดียวกับพระพุทธรูป

โครงสร้างของคัมภีร์แบ่งเป็น 3 ช่วงด้วยกัน ในช่วงแรกของคัมภีร์ ได้กล่าวถึงเหตุการณ์ในสมัยของพระพุทธเจ้าวิปัสสิ ได้ตรัสรู้และสั่งสอนมวลมนุษย ช่วงกลางของคัมภีร์ เป็นการอธิบายถึงเรื่องราวเหตุการณ์ต่าง ๆ ของครอบครัวเศรษฐีสองผิวเมีย และเรื่องราวของหอย ตลอดจนผลบุญกรรมของพระโพธิสัตว์ นกกระจอกและสุนัข อันเกิดมาจากการกระทำอกุศลกรรม มีจำนวน 9 เหตุการณ์ 1) เรื่องราวของครอบครัวเศรษฐีสองผิวเมีย 2) เรื่องราวของพระโพธิสัตว์ 3) เรื่องราวของหอยให้ 4) เหตุแห่งการกระทำกรรมของแม่เศรษฐี 5) เหตุแห่งบุญกรรมของนกจอก 6) เหตุแห่งบุญกรรมของสุนัข 7) เหตุแห่งบุญกรรมของพระโพธิสัตว์ 8) ผลแห่งการกระทำกรรมกับหอย 9) ผลแห่งการปล่อยหอยและช่วงท้ายของคัมภีร์ เป็นการกล่าวถึงอานิสงค์แห่งการให้ทานและเจริญเมตตาภาวนา

เนื้อหาสาระของคัมภีร์ใบลานล้านนา เรื่องตำนานหอยให้ ได้กล่าวถึงการที่ครอบครัวเศรษฐีสองผิวเมีย และลูกชายหญิงเป็นคนชอบเข้าวัดฟังธรรม แต่ในจิตใจนั้นไม่มีหลักธรรมคำสอนขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าเลย พอกลับจากวัดมาถึง

บ้านก็ออกไปหาเก็บหอยมาทำอาหารครอบครัวของเศรษฐีเป็นคนไม่มีศีล 5 ศีล 8 ติดตัวเลย เก็บหอยกลับมาก็นำเอาหอยไปซังไว้ ซึ่งหอยทั้งหมดต่างก็ร้องให้เป็นทุกข์เวทนามาก พุดกันว่านับแต่ขึ้นไปเราทั้งหลายจะได้พลัดพรากจากกัน ทั้งพ่อแม่ลูกเมียสามีภรรยาและญาติพี่น้อง จะได้ตายจากกัน เพราะแม่เศรษฐีนั้นได้มาเบียดเบียนเราหมู่หอยเหล่าหอยทั้งหลายก็วิงวอนขอความเมตตากรุณาต่อแม่เศรษฐี แต่มีเศรษฐีผู้ที่ไม่เมตตาวิฆารธรรมในใจ ก็ได้ทำการตัดกันหอยและทำเป็นอาหารเลี้ยงครอบครัว เศรษฐีผู้เป็นสามีเมื่อได้กินแกงหอยต่าง ออกปากชื่นชม ชอบในแกงหอยเป็นอย่างมาก ถึงกับพุดว่า “แกงหอยเป็นสุดยอดของอาหาร ไม่มีอะไรอร่อยกว่าหอยอีกแล้ว” ด้วยเพราะต้นหาอันเป็นความอยากที่มีในใจ แม่เศรษฐีเห็นสามีและลูก ๆ ชอบก็ได้เก็บหอยมาทำอาหารอยู่เนืองนิจ

พระโพธิสัตว์ อดีตชาติได้เกิดเป็นลูกเศรษฐีมีข้าวของสมบัติมากมาย มีวันหนึ่งขอมานมาขอข้าวปลาอาหาร ผ่านงุ่มห่มที่บ้านพระโพธิสัตว์ ท่านก็ได้ทำบุญให้ทานแก่ชายขอมานนั้น ขณะที่ชายขอมานนั้นลงจากบ้านไป พระโพธิสัตว์ได้ยุให้หมาไล่กัดขอมาน จนหมดชาตินั้น พระโพธิสัตว์ก็ได้เกิดมาเป็นชายทุกคตที่มีความลำบากมาก ได้แต่หาเก็บฝืนมาขายเลี้ยงชีวิต แต่ไม่เคยทำผิดศีล 5 มีศีลประจำกายตลอดเวลา มีวันหนึ่งชายทุกคตได้เดินเข้าไปในป่าเพื่อเก็บฝืนมาขาย แต่เดินไปพบงูเข้า ก็ถูกงูกัดตายอยู่กลางป่าใหญ่อย่างนั้นได้ 500 ชาติ เมื่อหมดเวรกรรมก็ได้มากำเนิดในท้องแม่เศรษฐีนานได้ 5 เดือน ตัวของแม่เศรษฐีก็ยังออกเดินไปในนาเพื่อหาเก็บหอยมาทำอาหารอย่างตามเคย ในวันนั้นขณะที่

กำลังก้มเก็บหอยอยู่ ก็ได้ยินเสียงร้องไห้ ก็เงยบึ้ง เพื่อหาที่มาของเสียงนั้น ว่ามาจากไหน พอได้ยินว่าเสียงมาจากในห้องตัวเอง ก็คิดสงสัยแล้วเดินกลับไปบ้าน พอถึงบ้านเสียงร้องไห้ก็หายไป แม่เสกฐิ์ก็นำหอยที่เก็บมาได้เข้าไปซังไว้ในหม้อ ที่อยู่กลางลานบ้าน ซึ่งในวันนั้นมีแดดแรงหอยที่ถูกซังอยู่ก็มาร้องไห้วิงวอนร้องด้วยความทุกข์ทรมานสาปแช่งว่าเสียงดังว่า “คนไหนที่ไม่ความเมตตาอินดูเปียดเบียนเราหมู่หอย ขอให้คนผู้นั้นมีอายุสั้นตายเร็ว ให้ได้พลัดพรากยังเพื่อนมิตรสหาย ทั้งอวอา ด้วยเหตุที่เอาหอยได้พลัดพรากจากกัน และ หากว่าคนไหนมีความเมตตาอินดูเหล่าหอย ขอให้พ้นจากความโศกเศร้าและโรคร้ายอย่าได้มีความทุกข์มาเบียดเบียน ให้มีญาติพี่น้องพี่น้องมากมาย มีมิตรสหายและพี่น้องที่รักกัน รักใคร่ก็ขอให้มีความสุขน้อยทั้งชายหญิง ให้มีอายุยืนยาว อย่าได้อายุสั้นตายเร็ว ให้ได้อยู่กับพ่อแม่สายใย ให้มีใจรักต่อกันทั้งเครือญาติให้ได้อยู่สุขร่มเย็นสบายทุกวัน ขอให้มีความสุขที่เบิกบาน มีเงินทองกองตรงหน้า ขอให้สมดังคำที่ข้าพเจ้าให้พร” ด้วยเสียงของหอยร้องดังดัง จนขึ้นไปถึงสวรรค์ชั้นดุสิต ด้านล่างดังไปถึงนรกชั้นอเวจี และในขณะนั้นแม่เสกฐิ์ได้ยินเสียงร้องไห้เสียงดังเลยใช้ลูกไปดู ลูกเสกฐิ์ก็ไปมองดูในหม้อ เห็นและได้ยินเสียงหอยร้องไห้ก็ได้หัวเราะว่าแปลกดีที่หอยร้องไห้ทำไมถึงได้มีเสียงเหมือนเสียงของมนุษย์มากเมื่อเห็นดังนั้นลูกเสกฐิ์ก็เดินไปบอกแม่ ซึ่งขณะนั้นก็มีนกกระจอกตัวหนึ่งจับอยู่ที่ชายคาอยู่ได้เห็นผู้เป็นแม่ไม่เชื่อในสิ่งที่ลูกพูดนกกระจอกตัวนั้น จึงได้พูดกับสองแม่ลูก และอุปมาเล่านิทานเปรียบเทียบให้ฟังว่า “อดีตชาติตัวเรานี้ได้เกิดเป็นกษัตริย์อยู่เมืองหนึ่ง มีวันหนึ่ง

ได้สั่งให้สาวใช้ไปเก็บหอยมาทำอาหารกินอยู่เป็นประจำ พอหมดบุญจากชาตินั้นก็ได้มาเกิดเป็นนกกระจอกนี้” แม่เสกฐิ์ได้ยิน ก็บอกให้ลูกไปบอกพ่อ ให้เล่าที่นกกระจอกนี้พูดให้ฟัง พอไปถึงก็เล่าให้พ่อเสกฐิ์ฟัง พ่อก็มาหัวเราะชอบใจว่านกพูดได้อย่างไร โดยในขณะนั้นมีสุนัขตัวหนึ่งซึ่งเป็นสัตว์เลี้ยงของพ่อเสกฐิ์ติดตามไปไหนด้วยกันไม่เคยขาด สุนัขตัวนั้นก็ได้พูดคุยกับพ่อเสกฐิ์ว่า “ตัวเราอดีตชาติเคยเกิดเป็นนกกระยาง เก็บหอยกินเป็นอาหารทุกวัน พอหมดบุญก็ได้ไปเสวยผลวิบากกรรมในนรกนานได้ 500 ชาติ” แล้วจึงมาเกิดเป็นสุนัขนี้ พ่อเสกฐิ์ได้ยินสุนัขพูดก็เกิดความสะอึกเกรงกลัวต่อผลกรรม ครอบครวัเสกฐิ์จึงได้นำเอาหอยไปปล่อยน้ำ และประพฤติปฏิบัติรักษาศีล 5 แต่นั้นเป็นต้นไป

พอพระโพธิสัตว์อายุครบ 15 ปี ก็อยู่ในศีลธรรม และสอนให้ครอบครัวและเพื่อนพ้องมิตรสหายให้รู้จักการให้ทาน รักษาศีล เจริญเมตตาภาวนา และไตรลักษณ์ทั้งสาม ว่าชีวิตคนเราไม่แน่นอนควรริบสร้างความสุข และกล่าวว่า “บุคคลผู้ใดให้น้ำเป็นทาน ก็จะมีผิวพรรณวรรณะอันผุดผ่องบริสุทธิ์มาก ให้เงินทองและธง ตุง เพดานกันบนเศียรพระพุทธรูปเป็นทานก็อาจจะได้เป็นถึงพญาอินทร์ ให้ข้าวเท่าอายุเป็นทานก็จะมีอายุหมื่นยืนยาวนาน ให้ผ้าไตรจีวรเป็นทาน ก็จะได้นำเอาสัตว์ออกจากนรก คนไหนได้ถวายทานพระพุทธรูป ก็จะได้เป็นพระอรหันต์รูปหนึ่งในภพภาคหน้า บุคคลไหนให้น้ำผึ้งน้ำอ้อยเป็นทานก็จะมีหัวใจอันบริสุทธิ์ ได้ให้น้ำล้างหน้าเป็นทานก็จะมีเนื้อตัวอันขาวสะอาดผ่องใส และบุคคลไหนให้ยาเป็นทาน ก็จะได้สุขสวัสดิ์ และบุคคลไหนได้สร้างวิหารและกุฏิปลูกต้นไม้และได้เอาลูกมา

บวช แม่จะปรารถนาอันใดก็สมความปรารถนาทุกอย่าง ใครได้ตั้งใจเจริญสติภาวนาถึง คุณพระพุทฺธ คุณพระธรรม คุณพระสงฆ์ ก็ได้อนิสงส์มากมาย บุคคลใดได้กระทำตามที่ว่ามานี้ ก็จะมีสิ่งไหนมาเปรียบเทียบไม่ได้” และพระโพธิสัตว์ก็พูดถึงอนิสงส์การให้ทานทั้งหลายต่าง ๆ เสร็จ ท่านก็ให้ทานเจริญเมตตาภาวนาไปตลอด ถึงเวลาตายจากก็ได้ไปกำเนิดในชั้นฟ้า ชั้นดุสิตฯ

หลักปาณาติบาตที่ปรากฏในคัมภีร์ไบเบิล จะเห็นได้ว่า ตามองค์ประกอบของปาณาติบาตข้อที่หนึ่ง สัตว์นั้นมีชีวิต หอยดาก็เป็นสัตว์ที่มีชีวิตอยู่ในน้ำ โดยอาศัยหากินตะไคร่น้ำเป็นอาหาร ดังที่ปรากฏในคัมภีร์ไบเบิลที่ได้กล่าวไว้ว่า ตัวข้านี้เล่าชื่อว่าเป็น “สัตว์” องค์ประกอบข้อที่สอง รู้ว่าสัตว์นั้นมีชีวิต หอยดาก็อาศัยใช้ชีวิตอยู่แต่น้ำ ไม่ได้ไปเบียดเบียนใครแต่ก็ยังถูกแม่เศรษฐกิจ มาปลัดพรากจากที่อยู่อาศัย ดังที่ปรากฏในคัมภีร์ไบเบิลที่ได้กล่าวไว้ว่า “อวยน่อเกิดมาได้เป็นหอยดาก็ถูกเขาทำให้ปลัดพรากจากบวบน้ำที่เคยเที่ยวไปมา” จึงถือว่ารู้ยั่วว่าสัตว์นั้นมีชีวิต แต่ยังตั้งใจกระทำการปลัดพรากสัตว์นั้นจากที่เคยอยู่อาศัย องค์ประกอบข้อที่สาม เจตนาจะฆ่า แม่เศรษฐกิจนั้นได้ไปเก็บหอยดำนานแล้วนำมาขังไว้ในหม้อขังไว้เพื่อจะใช้ทำเป็นอาหาร ถึงจะได้ยินเสียงบ่นด่าร้องไห้ แม่เศรษฐกิจก็ไม่มีจิตที่เมตตา ยังนำหอยมาขังไว้ไม่ยอมปล่อยไป ดังที่ปรากฏในคัมภีร์ไบเบิลที่ได้กล่าวไว้ว่า “ยาเสฐฐิทำได้เอาถุงสะพายบาแล้วเดินเข้าไปในนา เมื่อยาเสฐฐิมาถึงเรือน มันทูพูดบ่นเสียงดังไปมา แล้วเดินไปเอาหม้อเก่า มาขังหอย ถึงเวลายามตอนกลางวันอากาศร้อนมาก หอยก็ร้องให้พูดออกปากเป็นภาษาคน” ซึ่งถือได้ว่า

แม่เศรษฐกิจมีเจตนาที่จะฆ่า องค์ประกอบข้อที่สี่ มีความเพียรพยายามที่จะเข้าไปฆ่า แม่เศรษฐกิจได้ใช้มีดตัดกันหอยออกเพื่อจะเตรียมทำเป็นอาหาร ดังที่ปรากฏในคัมภีร์ไบเบิลที่ได้กล่าวไว้ว่า “ยาเสฐฐิต่ำเช้า ได้เอาพร้ามาตัดกันหอยออก กองไว้ตรงด้านข้างหอย” นับได้ว่าแม่เศรษฐกิจมีความเพียรพยายามในการฆ่านั้น และองค์ประกอบข้อที่ห้า สัตว์ตายด้วยความเพียรพยายามนั้น แม่เศรษฐกิจนั้นได้ทำการเตรียมหอย โดยทำการตัดกันหอยออกแล้วมาล้างน้ำทำความสะอาดหอย และนำหอยนั้นลงใส่ในหม้อแกง พอหอยสุก จึงจัดเตรียมขึ้นชั้นข้าวแล้วเรียกสามีและลูกมารับประทานอาหาร ดังที่ปรากฏในคัมภีร์ไบเบิลที่ได้กล่าวไว้ว่า “เมื่อนั้นยาเสฐฐิทำการตัดกันหอยเสียงดัง ก๊ก ๆ กาก ๆ แล้วล้างหอยที่ได้ทำการตัดกันหอยออกไปแกง พอถึงยามตะวันตกใกล้พลบค่ำอาหารก็สุกแล้วพอดีก็ได้แต่งดาให้เสร็จสรรพทุกอย่าง ก็ได้เรียกร้องให้พวมา พร้อมทั้งลูกพี่ลูกน้องและผู้ชายมานั่งย่ายล้อมพร้อมกันกินด้วยความเอร็ดอร่อยทั้งครอบครัวต่างพูดออกปากชอบกันว่าแกงหอยนี้อร่อยที่สุด และหัวเราะชอบใจกันเสียงดังไปทั่ว” จึงนับได้ว่า หอยดานั้นตายลงด้วยความเพียรพยายามในการกระทำนั้น เป็นการกระทำที่เป็นปาณาติบาตที่ครบตามองค์ประกอบของปาณาติบาต จึงถือได้ว่าการล่องละเมียดศีลข้อนี้เป็นอันสมบูรณ์แบบ เรื่องตำนานหอยไฉนนี้เป็นคัมภีร์นอกนิบาต ที่สร้างขึ้นด้วยแรงศรัทธาที่มีต่อพระพุทธศาสนา เพื่อถวายเป็นพุทธบูชาใช้สั่งสอนพุทธศาสนิกชนที่เข้าวัดฟังธรรม ให้รู้จักการรักษาศีลข้อปาณาติบาต งดเว้นจากการเบียดเบียนสัตว์อื่น ในเนื้อธรรมบรรยายจะเป็นเรื่องที่สอดคล้องกับการใช้ชีวิตประจำวัน

ประกอบเข้ากับหลักของศีลข้อที่หนึ่ง เพื่อความเข้าใจที่ง่ายขึ้นและมองเห็นได้ชัดเจนยิ่งขึ้น

3. วิเคราะห์และเปรียบเทียบปาณาติบาตในพุทธปรัชญาเถรวาทกับคัมภีร์ไบเบิลสำหรับความหมายองค์ประกอบ ผลกรรมและอานิสงส์ของปาณาติบาต ระหว่างพุทธปรัชญาเถรวาทกับในคัมภีร์ไบเบิล จึงพบว่าความหมายของปาณาติบาตในพุทธปรัชญาเถรวาทกับคัมภีร์ไบเบิลมีความเหมือนกัน คือ การเว้นจากการฆ่าสัตว์ การเบียดเบียน การฆ่าเป็นสิ่งที่ผิด และเป็นสิ่งที่ไม่สมควรกระทำ เพราะหลักของปาณาติบาตเป็นหลักแห่งการปฏิบัติในการสร้างความสงบสุขของสรรพสัตว์ ซึ่งทุกชีวิตล้วนต่างรักชีวิตของตนเอง ไม่อยากตาย ไม่ควรเบียดเบียนซึ่งกันและกัน ส่วนด้านหลักองค์ประกอบระหว่างในพุทธปรัชญาเถรวาทกับคัมภีร์ไบเบิลนั้น มีความสอดคล้องกันว่าเป็นหลักในการกระทำปาณาติบาตสำเร็จมีองค์ 5 ประการ ประกอบด้วย 1) สัตว์นั้นมีชีวิต 2) รู้ยั่วว่าสัตว์นั้นมีชีวิต 3) มีเจตนาที่จะฆ่า 4) มีความเพียรพยายามที่จะเข้าไปฆ่า 5) สัตว์เหล่านั้นตายด้วยความเพียรพยายามนั้น และแก่นสำคัญในการกระทำคือคำว่า เจตนา

สำหรับการเปรียบเทียบผลกรรมของปาณาติบาตในพุทธปรัชญาเถรวาทกับในคัมภีร์ไบเบิลนั้น เมื่อผู้กระทำชีวิตจะเจอแต่ความเดือดร้อนทรมาน หากเมื่อได้อุบัติเกิดเป็นมนุษย์ มักมีจะทำให้อายุสั้นและเต็มไปด้วยความมีโรคภัยไข้เจ็บ ชีวิตไม่มีความสุข เมื่อตายไปก็จะตกลงไปสู่ทุกขภูมิ ส่วนด้านอานิสงส์ของการรักษาศีลข้อปาณาติบาตในพุทธปรัชญาเถรวาทกับปาณาติบาตในคัมภีร์

ไบเบิลนั้น ได้แสดงถึงความประสบผลสำเร็จมี สุขภาพดี หน้าที่อันเฝ้า มีรักมี มีอายุยืน ไม่มีโรคภัยไข้เจ็บ เมื่อทำกาละนี้แล้วย่อมไปสู่สุคติภพเป็นที่เสวย

อภิปรายผลการวิจัย

1. หลักปาณาติบาตในพุทธปรัชญาเถรวาท คือ การไม่ประทุษร้ายต่อชีวิตและร่างกาย โดยการทำลายเบียดเบียนชีวิตสัตว์อื่นให้เดือดร้อนบาดเจ็บจนถึงแก่ความตายโดยเจตนา ซึ่งเป็นการกระทำด้วยตนเองหรือใช้ให้ผู้อื่นกระทำก็ตาม ในการฆ่าสัตว์ที่มีชีวิตนั้น ด้วยวิธีการใดวิธีการหนึ่งหรือทางใดทางหนึ่ง สอดคล้องกับ อานาจ ยอดทอง (2565, น. 129) ที่ว่าปาณาติปาตา เวรมณี คือ การเว้นจากการฆ่าสัตว์มีชีวิต

ปาณาติบาต จึงเป็นคำกล่าวแบบกลาง ๆ โดยไม่ได้เฉพาะเจาะจงว่าเป็นการฆ่าสัตว์อย่างเดียวนั้น ยังรวมถึงมนุษย์และสิ่งที่มีชีวิตทั้งหมด โดยกระบวนการของปาณาติบาตในพุทธศาสนานั้น เกิดขึ้นจากการประพฤติดิโมกข์ในศีลข้อหนึ่ง อันมีต้นเหตุมาจากอกุศลมูลทั้ง 3 อย่าง คือ โลภะ โทสะ โมหะ ที่เป็นรากเหง้าของความไม่ฉลาด เป็นต้นตอแห่งความชั่วทั้งมวล โดยผู้กระทำจะไม่มี ความละอาย และเกรงกลัวต่อบาปกรรมที่จะคอยตามสนองให้ผล กระบวนการล่วงละเมิดปาณาติบาตของมนุษย์มีด้วยกัน 2 ทาง คือ กายบิโยคะ คือ การฆ่าด้วยตนเอง และวจิโยคะ คือ การฆ่าด้วยการใช้ให้คนอื่นฆ่าแทน สอดคล้องกับ พระครูธรรมธรธรรณดล (สุวณฺโณ แสงสุวรรณ), (2560, น. 20) ที่พบว่า การทำให้สัตว์ที่มีชีวิตให้ตาย ได้แก่การฆ่าตนเอง การฆ่าผู้อื่นอาจเป็นการฆ่าด้วยกาย คือลงมือด้วยตนเอง หรือ ฆ่า

ด้วยวาจา โดยการใช้ให้ผู้อื่นฆ่า การฆ่าจึงเป็น การทำลายหรือเบียดเบียนชีวิตของเหล่าสัตว์ นั้นให้ถึงแก่ความตาย ด้วยกรรมวิธีอย่างใด อย่างหนึ่งในทางกายหรือวาจาก็ ตาม สอดคล้องกับ พระครูพัชรปัญญาธู (ไกรทอง พาณิษฐ์สุทธิคุณ) (2561) ที่ว่าการฆ่าสัตว์ การ ทำลายหรือเบียดเบียนชีวิตสัตว์ให้ถึงแก่ความ ตาย ได้แก่ การกระทำที่ประกอบด้วยเจตนา ในการฆ่า สัตว์ที่มีชีวิตในทางทวารใดทวาร หนึ่ง คือ ทางกายทวารก็ดี ทางจิตทวารก็ดี หรือทั้งทางกายทวารและจิตทวารก็ดี จนทำให้ สัตว์เหล่านั้นต้องตายลงไปด้วยการกระทำนั้น ๆ และไม่ว่าจะเป็นการกระทำด้วยตนเองหรือ ใช้ให้ผู้อื่นกระทำก็ตามด้วยเจตนาในการฆ่า สัตว์อันมีอกุศลมูล อันได้แก่ ความโลภ ความ โกรธ และความหลง

โดยผู้ที่กระทำได้ชื่อว่าเป็นการฆ่าสัตว์นั้น จะต้องเข้ากัณฑ์ประกอบของปาณาติบาต จึงจะถือได้ว่าการทำปาณาติบาตนั้นได้สำเร็จ แล้ว ดังในพระสัทธัมมโชติกะ ธัมมาจริยะ (2546, น. 85) กล่าวไว้ว่าองค์ที่เป็นเหตุแห่ง ปาณาติบาตนั้นมีอยู่ 5 อย่างดังนี้ คือ สัตว์นั้น มีชีวิตประการหนึ่ง รู้ว่าสัตว์นั้นมีชีวิตประการ หนึ่ง มีความจงใจจะฆ่าประการหนึ่ง ทำความ พยายามเพื่อให้สัตว์ตายประการหนึ่ง และสัตว์ นั้นตายลงด้วยความเพียรนั้นประการหนึ่ง หากการกระทำไม่ครบด้วยองค์ประกอบ เหล่านี้ หรือว่ายังขาดองค์ประกอบข้อใดข้อ หนึ่ง ไม่เป็นปาณาติบาต ไม่ผิดศีล หรือศีลไม่ ขาด นับได้ว่าทำให้ศีลทะลุ ศีลต่างพร้อย เท่านั้น แต่อย่างไรก็ตามองค์ประกอบทั้ง 5 อย่างนี้ สิ่งที่สำคัญที่สุดคือ เจตนา ซึ่งจะเป็น ตัวบ่งชี้ว่าการกระทำนั้นเป็นผลดีหรือผลชั่ว สอดคล้องกับ พุทธทาสภิกขุ (2546, น. 37)

ได้ให้ทัศนะ ศีลข้อปาณาติบาตหรือข้อที่ 1 นั้น ขาด ได้นั้นต้องมีเจตนาฆ่าไม่ใช่เจตนาอย่างอื่น ต้องมีเจตนาที่จะฆ่าพยายามอย่างที่สุด แล้ว มันก็ตาย ถือว่าเป็นบาปสมบูรณ์แบบโดยตรง จึงถือได้ว่าเป็นการทำปาณาติบาต นอกจากนี้ การกระทำปาณาติบาตยังมีข้อยกเว้นอีก 6 ประการ เพราะขาดเจตนาในการกระทำ คือ ผู้ ไม่จงใจหนึ่ง ไม่รู้หนึ่ง ไม่มีความประสงค์จะฆ่า หนึ่ง เป็นผู้วิกลจริตหนึ่ง มีจิตฟุ้งซ่านหนึ่ง และ บุคคลผู้กระสับกระส่ายเพราะเวทนาหนึ่ง ซึ่ง ล้วนเกิดจากผลของกรรมที่เคยกระทำไว้ ใน ลักษณะต่างกรรมต่างวาระ เมื่อถึงเวลากรรม เหล่านั้นย่อมตอบสนองต่อผู้เคยทำมาตาม หลักของเหตุและปัจจัยต่อไป

ผู้กระทำจะต้องรับผลของวิบากกรรม คือ ทำให้ผู้ที่ลงมือกระทำและสั่งการ เมื่อตายไปก็ จะตกลงไปสู่ทุกติภูมิ เมื่อกลับมาเกิดเป็น มนุษย์แล้ว มักมีจะทำให้ปัญหาด้านของ สุขภาพ เป็นคนไข้โรค มีโรคเรื้อรัง รักษาไม่หาย รักษายุ่งยากมีอุบัติเหตุบ่อย ๆ อาจมี อุป ฆาตกรรม คือ กรรมที่มาดตรอน ทำให้ตาย ก่อนอายุขัย อาจพิกลพิการ มีปัญหาร่างกาย ไม่สมส่วน ไม่สมประกอบ อัมปลักษณ์ มีปม ด้อยด้านสังขาร กำพร้าพ่อแม่ คนใกล้ชิดโดน ฆ่า อายุสั้น ตายอย่างทรมาน ตายแบบ เดียวกับที่ได้ลงมือฆ่าและไปทรมานสัตว์ไว้ใน ภพก่อน ๆ ที่เคยกระทำมา และเมื่อผู้ปฏิบัติ รักษาศีลข้อปาณาติบาตสมบูรณ์ย่อมได้รับผล 5 ประการ คือ 1) ได้กองโภคทรัพย์ใหญ่ 2) ชื่อเสียงทั้งดงามขจรไปไกล 3) เมื่อเข้าไปใน กลุ่มชนต่าง ๆ จะเป็นผู้ไม่มีความละอายต่อคน หมู่มาก 4) เป็นคนไม่หลงตอนสิ้นชีวิต 5) สิ้นลมแล้วย่อมเข้าถึงสุคติโลกสวรรค์ เมื่อมา เกิดเป็นมนุษย์ ก็จะมีสุขภาพร่างกายแข็งแรง

ปราศจากโรคภัยเป็นคนไม่ไข้โรค มีอายุยืนยาว ไม่มีศัตรูเบียดเบียนให้ต้องบาดเจ็บ ไม่มีอุบัติเหตุต่าง ๆ ที่จะทำให้บาดเจ็บ หรือสิ้นอายุเสียก่อนวัยอันควรจึงสอดคล้องกับ เทวรินทร์ เหลืองศักดิ์ดา (2561, น.12) ที่ว่าการกระทำที่ประกอบด้วยเจตนา เจตนาจึงมีบทบาทมากกว่าเจตสิกอื่นในฐานะเป็นสภาวะนำปรุงแต่งจัดแจงให้จิตมีคุณภาพดีและไม่ดีตามสภาพอารมณ์ที่มากกระทบทางอายตนะ ถ้ากระทบกับอารมณ์ที่ดี ก็แสดงออกมาในทางที่ดี ที่เป็นกุศลกรรม ถ้ากระทบกับอารมณ์ที่ไม่ดี ก็แสดงออกมาในทางที่ไม่ดี เรียกว่า อกุศลกรรม กรรมเกิดขึ้นก็เพราะมีกิเลสเป็นต้นเหตุแห่งการทำความกรรม แล้วยังส่งผลให้ได้รับผลของการกระทำนั้น ๆ ที่เรียกว่า วิบาก ที่เรียกรวม ๆ ว่า วิกฎะ 3 ได้แก่ กรรม กิเลส และวิบาก ไม่ว่าจะเป็นกรรมดีหรือกรรมไม่ดีก็ตาม คนที่ทำความกรรมนั้น ๆ จะต้องได้รับผลของกรรมไม่ว่าจะเป็นในชาตินี้หรือชาติหน้าต่อ ๆ ไปก็ตามต้องได้รับผลของกรรมนั้น ๆ

2. ปาณาติบาตที่ปรากฏในคัมภีร์ไบเบิล ล้านนา เรื่องตำนานหอยให้เป็นคัมภีร์นอกนิบาต ที่สร้างขึ้นด้วยแรงศรัทธาที่มีต่อพระพุทธศาสนา เพื่อถวายไว้กับศาสนาใช้สั่งสอนพุทธศาสนิกชนที่เข้าวัดฟังธรรม ให้รู้จักการรักษาศีลข้อปาณาติบาต งดเว้นจากการเบียดเบียนสัตว์อื่น ในเนื้อธรรมบรรยายจะเป็นเรื่องที่สอดคล้องกับการใช้ชีวิตประจำวัน ประกอบเข้ากับหลักของศีลข้อที่หนึ่ง เพื่อความเข้าใจที่ง่ายขึ้นและมองเห็นได้ชัดเจนยิ่งขึ้นสอดคล้องกับ พระศรีคัมภีร์ญาณ (สมจินต์ วันจันทร์) (2559) ที่พบว่าพุทธจริยศาสตร์ในส่วนที่เป็นจริยธรรม มีบทบาทปฏิบัติ และมีเกณฑ์ตัดสินการละเมิดบทบัญญัติ

ชัดเจน เช่น ศีลข้อปาณาติบาตมีเกณฑ์ตัดสินการล่วงละเมิดคือ 1) สัตว์มีชีวิต 2) รู้ว่าเป็นสัตว์มีชีวิต 3) มีเจตนาจะฆ่า 4) มีความพยายามฆ่า 5) สัตว์ตายด้วยความพยายามนั้น และสอดคล้องกับ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต) (2559, น. 113) ได้กล่าวอธิบายไว้ในกรรมกิเลส 4 คือกรรมเครื่องเศร้าหมอง โดยได้ให้ความหมายปาณาติบาตว่า การตัดรอนชีวิต ในเรื่องของศีล 5 หรือเบญจศีล ได้ให้ความหมายปาณาติบาตว่า เวรมณี คือเว้นจากการปลงชีวิต หรือการประทุษร้ายกัน ในศีล 8 ความหมายของปาณาติบาต เวรมณี ศีลข้อที่ 1 คือ เว้นจากการทำชีวิตสัตว์ให้ตกลงไป ส่วนในกุศลกรรมบถ ทางแห่งกุศล ทางในการทำความกรรมดีอันเป็นทางนำไปสู่ความสุข ความเจริญ ได้อธิบายความหมาย ปาณาติบาต ปหยาฯเปฯ สพพปาณภูติตานุมมี โหติ คือ ละการฆ่าการเบียดเบียนมีเมตตากฎณาช่วยเหลือเกื้อกูลกัน

3. วิเคราะห์ความหมายของปาณาติบาต พุทธปรัชญาเถรวาทและในคัมภีร์ไบเบิล นั้น ได้มีนัยยะความหมายของปาณาติบาตที่เหมือนกัน ในคัมภีร์หอยให้ได้กล่าวไว้ว่า “อย่าได้ฆ่าหอยดามาแก่งแคแล แก่งอ่อมอันนี้ ก็ย่อมผิดธรรมนักรแล” สอดคล้องตามหลักคำสอนทางพระพุทธศาสนา ที่ว่าศีลข้อปาณาติบาต คือ การเว้นจากการฆ่าสัตว์ การเบียดเบียน การฆ่าจึงเป็นเรื่องที่ผิด และเป็นสิ่งที่ไม่สมควรกระทำ เพราะทุกชีวิตต่างก็รักชีวิตของตัวเอง ไม่อยากตาย

เมื่อวิเคราะห์ตามกระบวนการและองค์ประกอบของปาณาติบาตที่ปรากฏในคัมภีร์ไบเบิล คือ แม่เศรษฐีรู้ว่าหอยดำเป็นสัตว์มีชีวิต แต่ยังมีเจตนาในการเก็บมาแช่ใน

ถึงเพื่อรอทำอาหาร เลี้ยงสามีและลูก ๆ พอถึงเวลาก็นำหอยดามาทำการตัดกันหอยออก แล้วนำลงหม้อแกงทำอาหารเลี้ยงครอบครัว ทั้งเช้าเย็นอยู่ทุก ๆ วัน จะพึงเห็นได้ว่า กระบวนการของปาณาติบาตในคัมภีร์ไบลานกับพระสัทธัมมะโชติกะมีนัยยะที่เหมือนกัน คือ สัตว์นั้นมีชีวิต รู้ว่าสัตว์นั้นมีชีวิต มีความจงใจจะฆ่า พยายามเพื่อให้สัตว์ตาย และสัตว์นั้นตายลงด้วยความเพียรนั้น ด้วยผลแห่งการกระทำปาณาติบาตตามหลักของพุทธศาสนาที่ว่าบุคคลบางคน เป็นผู้มึนใจในการฆ่าสัตว์ มีใจทารุณโหดร้าย เมื่อตายไปจากโลกนี้แล้ว บุคคลผู้นั้นย่อมตกอบาย ทูคติ วินิบาต นรก เมื่อเกิดเป็นมนุษย์ บุคคลผู้นั้นก็จะเป็นผู้มีอายุสั้น จึงสอดคล้องกับในคัมภีร์ไบลานที่ว่า “ผู้ใดยังมีความประมาท เขามัดตัดกันหอยไปแกง แด่ ตั้งอันขอหื้อคนผู้นั้นมีอายุสั้น ตายเร็ว” เช่นเดียวกัน และในหลักของพุทธศาสนายังกล่าวถึงอีก คือ บุคคลบางคน เป็นผู้ชอบไปในทางเบียดเบียนสัตว์ให้เดือดร้อนลำบาก ด้วยมือ ด้วยก้อนดิน ด้วยท่อนหิน ด้วยศาสตราวุธ เมื่อตายไปจากโลกนี้แล้ว บุคคลผู้นั้นย่อมตกอบาย ทูคติ วินิบาต นรก เมื่อเกิดเป็นมนุษย์บุคคลผู้นั้นจะเป็นผู้มีโรคมาก ดังคำที่กล่าวมามีความแตกต่างจากคัมภีร์ไบลานอยู่ด้วย 4 อย่าง คือ 1) เมื่อบุคคลไหนได้ฆ่าหอยดำจะต้องได้พลัดพรากจากพ่อแม่พี่น้อง และเครือญาติ 2) จะต้องได้พลัดพรากจากเพื่อนพ้องและมิตรสหาย 3) จะต้องได้อยู่แบบโดดเดี่ยว ไม่มีใครชอบ 4) หากเกิดมาเป็นมนุษย์หรือว่าเป็นสัตว์ต่าง ๆ จะต้องได้พลัดพรากจากทุกสิ่งทุกอย่าง

แต่หากว่าบุคคลไหนไม่เบียดเบียนฆ่าหอยดำ เป็นการรักษาศีลข้อปาณาติบาตตาม

หลักของพุทธศาสนาและในคัมภีร์ไบลานได้กล่าวถึงที่มีนัยยะเหมือนกัน คือ เป็นคนมีความสุข มีบริษัทบริวารมิได้พลัดพรากจากตน ข้าศึกศัตรูทำร้ายมิได้ มิได้พลัดพรากจากผู้รักหรือสิ่งที่รักและชอบใจ ป่วยไข้มีอายุยืน ไม่ตายด้วยความเพียรของผู้อื่น สอดคล้องกับในคัมภีร์ไบลานให้ที่ว่าขอให้มีความสุขซึ่งบานใจ อยู่ดีสบาย มีเงินทองมากมาย มีญาติพี่น้องมิตรสหายพ่อแม่ที่รักกันมิได้พลัดพรากจากกัน ข้าศึกศัตรูไม่มาทำร้าย จะมิได้พลัดพรากจากผู้เป็นที่รัก ชอบใจ ไม่ไข้โรค มีอายุยืน

ดังนั้นการรักษาศีล จึงเป็นขั้นพื้นฐานของการประพฤติปฏิบัติเพื่อความดีงามของกาย วาจา และใจและ จึงเป็นหลักแห่งการปฏิบัติในการสร้างความสงบสุขของสรรพสัตว์เพื่อไม่ให้เบียดเบียนซึ่งกันและกันสอดคล้องกับ พระมหาโพธิวงศาจารย์ (ทองดี สุรเตโช), (2562, น.336) ได้ให้คำสอนไว้ว่า ศีลข้อที่ 1 เป็นหลักประกันความมั่นคงของชีวิต หมายถึงความปลอดภัย ความอยู่ดีมีสุขของชีวิต เพราะชีวิตจะไม่ได้รับอันตรายจึงเกิดความปลอดภัย ไม่ถูกบุคคลอื่นฆ่าและไม่ถูกเบียดเบียน ด้วยคนในสังคมด้วยกัน การละเว้นปาณาติบาต จึงเป็นการช่วยเหลือชีวิตให้ยืนยาวต่อไปได้อีก

องค์ความรู้ใหม่ที่ได้จากการวิจัย

1. ได้ทราบว่าหลักปาณาติบาตในพุทธปรัชญาเถรวาท รวมถึงผลที่เกิดจากการรักษาและการล่วงละเมิดหลักปาณาติบาตที่ปรากฏในพระไตรปิฎกอย่างถูกต้อง และได้ทราบว่าพระพุทธศาสนายังได้ยอมรับว่าสัตว์ มีพฤติกรรมในด้านศีลธรรม โดยสัตว์มีคุณค่าความสามารถในการที่จะกระทำกุศลกรรมดีหรือไม่ดีก็ได้ มีความรู้สึกที่พึงจะรักษาชีวิต

ของตนไว้ ซึ่งความสามารถอย่างนั้น ก็ไม่ได้แตกต่างจากของมนุษย์ ที่ต่างก็รักชีวิตตัวเอง การรักษาศีลข้อปาณาติบาตจึงเป็นคุณธรรมที่จำเป็นสำหรับการดำรงชีวิตก่อให้เกิดความสงบสุขในสังคม เป็นหลักประกันสิทธิทางร่างกาย

2. ได้ทราบหลักปาณาติบาต ที่ปรากฏในคัมภีร์ไบเบิลว่าเรื่องตำนานหอยให้ฉบับวัดท่าเตื่อ ตำบลสันผีเสื้อ อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ ได้เข้าใจถึงวิธีการเผยแผ่หลักธรรมและการอบรมสั่งสอนมนุษย์ ให้รู้จักการไม่เบียดเบียนสัตว์ทั้งหลาย เห็นถึงความสำคัญของการรักษาศีลข้อปาณาติบาต และกรรมวิธีสร้างคัมภีร์ไบเบิล โดยวิธีการคัดเลือกไบเบิลที่จะนำมาใช้สำหรับการจารตัวหนังสือ นั้น จะต้องเลือกไบเบิลที่ไม่แก่เกินไปและก็ไม่อ่อนเกินไป โดยประมาณในปีหนึ่ง ๆ จะตัดไบเบิลครั้งหนึ่ง โดยใช้มีดเลาะออกจากก้านใบแล้วตัดส่วนที่เรียวหรือส่วนปลายออก จะได้ไบเบิลยาวประมาณ 50-57 เซนติเมตร เสร็จแล้วจึงนำไบเบิลมาซ้อนกันประมาณ 6-7 ใบ แล้วเจาะรูตรงปลายไบเบิลทุกใบแล้วม้วนไบเบิลนั้นให้กลมเป็นก้อน ๆ โดยใช้ตอกร้อยรูที่เจาะไว้ เมื่อครบแล้วก็ดึงตอกรัดให้แน่นเพื่อนำไปต้ม วันรุ่งขึ้นจึงนำไบเบิลไปคลี่ล้างให้สะอาดแล้วนำไปตากแดดให้แห้ง แล้วนำเข้าไม้ประกบ แล้วใช้มีดเจียนหัวท้ายและด้านข้างของไบเบิลให้เท่ากันแล้วจึงใช้เชือกมัดไม้ประกบให้แน่นแล้วนำไปจารต่อไป

3. ได้ทราบว่าวิธีการเผยแผ่แบบเชิงพุทธผสมกับวิถีชีวิต เป็นวิธีการแก้ปัญหาการเบียดเบียนเอารัดเอาเปรียบสัตว์อื่น โดยเอาเรื่องของการใช้ชีวิตที่เราทุกคนจะต้องได้

สัมผัส มาเป็นข้อคิดเพื่อให้เห็นได้ชัดและง่ายต่อความเข้าใจ ด้วยว่าสิ่งมีชีวิตทั้งสิ้นนั้นต่างมีความรักในชีวิตตนต้องการที่จะมีชีวิตรอดปลอดภัยเช่นเดียวกับมนุษย์ โดยผู้ที่มีเมตตาเห็นใจสัตว์อื่น ย่อมจะได้พบแต่ความรัก ความจริงใจพบแต่ความสุขทั้งปวง การจารคัมภีร์ไบเบิลเรื่องหอยให้ จึงเป็นการเน้นตระหนักให้เห็นถึงโทษของผู้ละเมิดศีลข้อปาณาติบาต ที่ว่าการทำลายชีวิตอื่น ย่อมจะเกิดโทษอย่างร้ายแรง ไม่มีมิตรแท้ ย่อมจะได้พบแต่ความพลัดพรากจากทั้งปวง มนุษย์ผู้มีจิตใจประเสริฐจึงสมควรละเว้นจากการเบียดเบียนชีวิตผู้อื่น

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

1.1 หลักปาณาติบาตในพุทธปรัชญาเถรวาท เป็นหลักประกันเสมือนทำประกันชีวิต การตระหนักถึงชีวิตของกันและกันอันเหตุให้สังคมเกิดความสันติสุข การสั่งสอนนำเสนอให้ความรู้ความเข้าใจถึงคุณค่าของชีวิตไม่เบียดเบียนพรากชีวิตมีความจำเป็นยิ่งทั้งเริ่มต้นจากโรงเรียน วัด และองค์กรต่าง ๆ

1.2 คัมภีร์ไบเบิลตำนานเรื่องตำนานหอยให้ เป็นคัมภีร์ไบเบิลตำนานที่มีคุณค่าทั้งทางศาสตร์และศิลป์ กรรมวิธีการสร้าง การจาร การเก็บรักษา ความเพียรในการสร้างเหมาะการอนุรักษ์สืบสานรักษาชุดองค์ความรู้นี้ไว้ ส่วนศาสตร์อันเป็นองค์ความรู้ในเนื้อหาเรื่องตำนานหอยให้ไว้ในสถานที่ต่าง ๆ เช่น วัด ชุมชน หมู่บ้าน สังคม และ ห้องสมุดทั่วไป เพื่อสะดวกต่อการศึกษารเรียนรู้ได้ง่ายยิ่งขึ้น

1.3 การศึกษาเปรียบเทียบเรื่องปาณาติบาตพุทธปรัชญาเถรวาทกับคัมภีร์ไบ

ลานล้านนา นอกตระหนักเห็นและโทษของการ
ทำปาณาติบาต การส่งเสริมให้มีความรู้ความ
เข้าใจในอานิสงส์ของการรักษาศีลข้อที่หนึ่งคือ
เว้นจากการทำปาณาติบาตจะทำให้รู้สีกมี
กำลังใจเป็นพลังด้านบวก รู้สีกมีสุขภาพ มีอายุ
เป็นการเน้นเนื้อหาเรื่องคุณค่าด้านทางดี

2. ข้อเสนอแนะการวิจัย

2.1 ควรวิจัย การศึกษาเปรียบเทียบ
การทำปาณาติบาตในพุทธศาสนาเถรวาทและ
มหายาน

2.2 ควรวิจัย การวิเคราะห์การรักษา
ศีล ข้อปาณาติบาตที่ปรากฏในคัมภีร์ไบลาน
ล้านนาเรื่อง ตำนานหอยไหในเชิงการอนุรักษ์
วัฒนธรรมประเพณี

2.3 ควรวิจัย เปรียบเทียบการรักษา
ศีลในคัมภีร์ไบลานล้านนาเรื่อง ตำนานหอยไห
กับการรักษาศีลข้อปาณาติบาตของผู้คนใน
สังคมไทยในปัจจุบัน

แหล่งอ้างอิง

- ก่องแก้ว วีระประจักษ์. (2530). *การทำสมุทไทยและการเตรียมใบลาน* (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพฯ: กรมศิลปากร.
- ณรงค์ เลื่องประชา. (2541). *มนุษย์กับสังคม* (พิมพ์ครั้งที่ 4). กรุงเทพฯ: โอเดียนสโตร์.
- เทวินทร์ เหลืองศักดิ์ดา. (2561). *ศึกษาวิเคราะห์กรรมในคัมภีร์พระพุทธศาสนา*. (วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย).
- พระครูธรรมธรณดล สุวณโณ (แสงสุวรรณ). (2560). *วิเคราะห์ผลของบุพกรรมจากการทำปาณาติบาตที่ปรากฏในพระคัมภีร์พุทธศาสนาเถรวาท*. (วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย).
- พระครูพัชรปัญญาวุธ (ไกรทอง พาณิชนัยสุทธิคุณ). (2561). *ศึกษาวิเคราะห์เมตตธรรมกับการแก้ไขปัญหาการทำปาณาติบาตในสังคมไทย*. (วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย).
- พระชยานันท์มณี, พระปลัดนฤดล กิตติภทโท, วรปรัชญ์ คำพงษ์, ฐิติพร สะสม, และ อรพินท์ อินวงศ์. (2562). การสืบค้นและการอนุรักษ์ใบลานล้านนาของวัดเพื่อสร้างแหล่งเรียนรู้ในท้องถิ่นภาคเหนือ. *วารสารมหาจุฬานาครธรรม์*, 6(1), 126-145.
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต). (2559). *พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม* (พิมพ์ครั้งที่ 34). กรุงเทพฯ: มูลนิธิการศึกษาเพื่อสันติภาพพระธรรมปิฎก.
- พระมหาประเสริฐ ภาทจาโร (ยาตำนาน). (2561). *ศึกษาวิเคราะห์คตินิยมและคุณค่าของคัมภีร์มหาวิภากฉบับล้านนา*. (วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย).
- พระมหาโพธิวงศาจารย์ (ทองดี สุรเตโช). (2562). *ศีล 5 รักษาโลก*. กรุงเทพฯ: สำนักงานทรัพย์สินส่วนพระมหากษัตริย์.
- พระรัตนปัญญาเถระ. (2501). *ชินกาลมาลีปกรณ์*. กรุงเทพฯ: กรมศิลปากร.

- พระศรีคัมภีรญาณ (สมจินต์ วันจันทร์). (2559). *การศึกษาวิเคราะห์หลักจริยศาสตร์ในคัมภีร์พระพุทธานุศาสตร์*. (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ, มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย).
- พระสัทธัมมโชติกะ ธัมมาจริยะ. (2546). *ประมวลโชติกะ มหาอภิธัมมัตถสังคหฎีกา ปริเฉทที่ 5 เล่ม 2* (พิมพ์ครั้งที่ 3). กรุงเทพฯ: ไทยรายวัน กราฟฟิค เพลท.
- พุทธทาสภิกขุ. (2546). *ธรรมะกับการเมือง*. กรุงเทพฯ: สุขใจ.
- มหาวิทยาลัยราชภัฏวชิรวิทยาดอนเมือง. (2536). *พระไตรปิฎกและอรรถกถาแปล ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย 91 เล่ม*. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยราชภัฏวชิรวิทยาดอนเมือง.
- มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). *พระไตรปิฎกภาษาไทย*. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- อำนาจ ยอดทอง. (2565). ปาณาติบาตในเบญจศีล: วิเคราะห์การใช้เครื่องจักรและโปรแกรมฆ่าสัตว์. *วารสารวิจัยธรรมศึกษา*, 5(1), 126-140.
- อุตม รุ่งเรืองศรี. (2528). *วรรณกรรมล้านนา*. กรุงเทพฯ: โครงการตำรามหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- Orzechowski, K. (2022). *สถิติและแผนภูมิการฆ่าสัตว์ทั่วโลก: ปี 2022 (ล่าสุด)*. สืบค้น 13 พฤษภาคม 2564, จาก <https://faunalytics.org/global-animal-slaughter-statistics-charts-2022-update-thai>